

БІБЛЕЙСКІ ДЫСКУРС У ТВОРЧАСЦІ ЯНКІ КУПАЛЫ

Г. К. Тычко

*докт. філал. навук, прафесар (БДУ, Беларусь, Мінск)
tychko@mail.ru*

Эстэтычнае кредо Янкі Купалы фарміравалася пад уздзеяннем рамантычных папярэднікаў. Роль паэта ў грамадскім жыцці ён разумеў у рэчышчы традыцый класічнай паэзіі — як выразніка заветных народных дум. Гістарычныя абставіны фарміравалі адметную інтэрпрэтацыю месца паэта ў грамадстве і іншыя светапоглядна-эстэтычныя прынцыпы выяўлення біблейскага метатэксту ў творчасці. Біблейскі дыскурс у паэзіі Купалы грунтуецца на ўслаўленні асноватворных сімвалаў і пастулатаў хрысціянскай рэлігіі ў іх суаднесенасці са светапогляднымі пошукамі лірычнага героя.

Ключавыя словы: біблейскі дыскурс; грамадзянская лірыка; светапоглядныя пошукі; хрысціянства; Янка Купала.

БИБЛЕЙСКИЙ ДИСКУРС В ТВОРЧЕСТВЕ ЯНКИ КУПАЛЫ

Г. К. Тычко

*докт. филол. наук, профессор (БГУ, Беларусь, Минск)
tychko@mail.ru*

Эстетическое кредо Янки Купалы формировалось под влиянием поэзии романтизма. Роль поэта в общественной жизни он понимал в традиции классической поэзии — как выразителя сокровенных помыслов народа. Исторические обстоятельства формировали особую интерпретацию места поэта в обществе и другие мировоззренческие эстетические принципы выявления библийского метатекста в творчестве. Библейский дискурс в поэзии Купалы основывается на прославлении основополагающих символов и постулатов христианской религии в их соотносительности с мировоззренческими исканиями лирического героя.

Ключевые слова: библейский дискурс; гражданская лирика; мировоззренческие взгляды; христианство; Янка Купала.

BIBLICAL DISCOURSE IN THE WORK OF YANKA KUPALA

H. K. Tychko

*PhD, Professor (BSU, Belarus, Minsk)
tychko@mail.ru*

Yanka Kupala's aesthetic creed was formed under the influence of romantic predecessors. He understood the role of the poet in public life along the lines of the traditions of classical

poetry - as an exponent of cherished national thoughts. Historical circumstances formed a distinctive interpretation of the poet's place in society and other worldview and aesthetic principles of revealing the biblical metatext in the work. The biblical discourse in Kupala's poetry is based on the glorification of the fundamental symbols and postulates of the Christian religion in their correlation with the worldview searches of the lyrical hero.

Keywords: biblical discourse; civil poetry; worldview searches; Christianity; Yanka Kupala.

Першыя літаратурныя спробы Янкі Купалы датуюцца 1903 г. [1, с. 428]. Якраз гэты перыяд: мяжа XIX і XX стагоддзяў стаў якасна новым этапам развіцця культуры ў гісторыі чалавецтва. Час гэты пазначаны такой з'явай, як крызіс культуры, характарызуючы які славуты рускі філосаф М. Бярдзьеў пісаў: *«Мы присутствуем при кризисе искусства вообще, при глубочайших потрясениях в тысячелетних его основах. Окончательно померк старый идеал классически-прекрасного искусства и чувствуется, что нет возврата к его образам. Искусство судорожно стремится выйти за свои пределы (...). Создается бессилие творческого акта человека, несоответствие между творческим заданием и творческим осуществлением»*¹[2].

Сацыяльна-эканамічныя рэвалюцыі, нацыянальна-вызваленчыя паўстанні, шматлікія войны і прыродныя катаклізмы, на фоне якіх адбываюцца глабальныя навуковыя адкрыцці, ствараюць уражанне апакаліптычнай сітуацыі і патрабуюць новага філасофскага і светапогляднага асэнсавання. Рэчаіснасць спараджае і сваіх прарокаў, ідэі якіх прадвызначаюць духоўна-мастацкі шлях чалавецтва ў новае XX стагоддзе. Славуцкая ніцшэанская формула «Бог памёр» азначала на практыцы асаматненне чалавека, пазбаўленне яго духоўнага апірышча ў выглядзе рэлігіі. Шырокая зацікаўленасць мадэрністычнымі мастацкімі плынямі, якая назіралася на той час ва ўсіх еўрапейскіх краінах, не з'яўлялася данінай модзе, а мела ў сваёй аснове *«сапраўдны крызіс навуковага светапогляду, які перажывалі тыя, хто дагэтуль быў ім прасякнуты і шукаў шляхі выйсця ў філосафаў, што ахвяроўвалі чалавеку нейкую надзею»*, — зазначае Ч. Мілаш, аналізуючы гісторыю польскай літаратуры таго часу [3, с. 375]. (Пераклад наш Г.Т.).

У Польшчы мадэрнізм звязваецца з пакаленнем, што прыйшло на літаратурную ніву ў 1890 годзе, і ў адносінах да якога ў 1898 г. упершыню быў ужыты тэрмін “Młoda Polska” (“Маладая Польшча”). Пад гэтую назвай яно і засталася ў гісторыі літаратуры. На землях далучаных пасля трэцяга падзелу Рэчы Паспалітай да Расіі, гэта значыць на Беларусі, у Літве і ва Украіне, польскі мад-

---

¹ Мы прысутнічаем пры крызісе мастацтва увогуле, пры найглыбачэйшых узрушэннях у тысячагадовых яго асновах. Канчаткова памерк стары ідэал класічна-выдатнага мастацтва і адчуваецца, што няма вяртання да яго выяў. Мастацтва сутаргава імкнецца выйсці за свае межы (...). Прызнаецца бяссілле творчага акта чалавека, неадпаведнасць паміж творчым заданнем і творчым увасабленнем. (Пераклад наш Г.Т.)

эрнізм цесна пераплятаўся з адпаведнымі расійскімі плынямі. Уплыў гэты быў шматгранным і вельмі часта апасродкаваным.

Светапогляд і эстэтычнае крэда Янкі Купалы фарміраваліся пад значным удзеяннем ідэй і прынцыпаў вялікіх рамантычных папярэднікаў і сучаснікаў-сімвалістаў. І тыя, і другія заглыбляліся ў трансцэдэнтнае, разважалі над сэнсам чалавечага быцця ў планетарным і касмічным маштабах, карэлюючы зямное жыццё з сэнсамі спрадвечных біблейскіх ісцін. Але Купала не наследваў готовых форм і эстэтычных канцэпцый, ён ствараў сваё ўласнае бачанне свету. Прызначэнне паэзіі і ролю паэта ў грамадскім жыцці ён разумеў у рэчышчы традыцый класічнай паэзіі – як выразніка заповітных народных дум і спадзяванняў, будзіцеля і вешчуна праўды. Характэрна, што паэт ніколі спецыяльна не падкрэслівае надзвычай істотны як для рамантыкаў, так і для некаторых іх неарамантычных паслядоўнікаў прынцып менавіта Боскай (хрысціянска-рэлігійнай) абранасці творцы, як рабілі гэта ў свой час многія вялікія папярэднікі, той жа А. Міцкевіч, да прыкладу. У вершах “Я не паэта”, “Прарок”, “Дарогай змучаны далёкай...”, “Я нясу вам дар...”, “Гусляр” і інш. Купала ў нейкай ступені нават палемічна абвясчае сваю “не-боскую” прыроду, сваю “звычайнасць”, сваю неадзеленасць ад іншых людзей.

*Я не паэта, о крый мяне Божа!
Не рвуся я к славе гэткай німала,
Хоць песеньку-думку і высную можа,
Завуся я толькі — Янка Купала.*

*Славу паэтаў разносяць па свеце,
Вянкі ўскладаюць і звоняць пахвалай,
Я ж ціха йграю, хто ж ціхіх прымеце?
Ат! ведама, з вёскі — Янка Купала!
Я не паэта [1, с.317].*

Аднак нельга ўсё ж вельмі давяраць гэтай паказной сціпласці, тут хутчэй доказ ад адваротнага. Ціхі і непрыкметны вясковы лірычны герой прэтэндуе стаць выразнікам заповітных дум тых, хто “ідзе ў агромністай такой грамадзе” і якіх “свет цэлы”, і якія хочуць “людзьмі звацца”. А гэта ўсё тое ж ні больш, ні менш як Боскае, прарочае прызванне паэта.

Янка Купала нарадзіўся ў рэлігійна талерантнай хрысціянскай Беларусі, выходзіўся ў каталіцкай сям’і, і гэтае выхаванне ў сваіх вытоках супадала з той рэлігійна-хрысціянскай традыцыяй, што ўзгадала польскамоўную школу беларускага рамантызму (творчасць А. Міцкевіча, Я. Чачота, Я. Баршчэўскага, У. Сыракомлі). Аднак новыя гістарычныя абставіны дыктавалі Купалу не толькі адрозную інтэрпрэтацыю месца Паэта (Божага выбранніка) ў свеце, але фарміравалі адметныя светапоглядна-эстэтычныя прынцыпы выяўлення біблейскага метатэксту ў творчасці. Варта адзначыць, што біблейскі дыкурс у паэзіі

Янкi Купалы амаль не закранае інтэрпрэтацыі старазапаветных сюжэтаў ці евангельскіх прыпавесцяў, ён пераважна грунтуецца на ўслаўленні і дэкламацыі асноватворных сімвалаў і пастулатаў хрысціянскай рэлігіі ў іх суаднесенасці са светапогляднымі пошукамі лірычнага героя.

З першых крокаў у літаратуры Янка Купала выступае чалавекам веруючым. Пра гэта сведчыць адзін з самых ранніх вядомых нам вершаў паэта “*Modlitwa*” (“Малітва”), напісаны на польскай мове і датаваны 1903 годам.

*Już litość ziemską mnie nie zbawi
I nie pomoże jenk lub skarga—
Ku tobie śle mój wzrok, Przeczysta!
Królowa niebios, Matko Chrysta!
Panno!..² [1, с. 307].*

Тэкст быў напісаны неўзабаве пасля вялікай трагедыі, якая напаткала сям’ю паэта: 14 мая 1902 года памёр яго бацька Дамінік Луцэвіч, а праз паўгода позняй восенню загінулі ад шкарлятыны адзіны брат Казімір і дзве сястры – Сабіна і Гэля. Пачуцці і думкі, якія перапаўняюць спакутаную душу юнака, арганічна і натуральна выліваюцца ў словы ўзнёслай малітвы. Лірычны герой шукае ратунку і дапамогі сабе не сярод людзей, а ў Бога, у яго Прачыстай Маці – Дзевы Марыі.

Верш “Малітва” абвяргае думку пра стыхійны купалаўскі атэізм і пра пэўную індэферэнтнасць паэта ў адносінах да Бога, якая дамінавала ў беларускім савецкім літаратуразнаўстве Варта сказаць, што падставы для падобных меркаванняў былі. Звязана гэта найперш з асабістым выказваннем Купалы ў аўтабіяграфічным лісце да Л.М.Клейнбарта, датаваным 23 лістапада 1927 г. Паэт расказвае біёграфу пра інцыдэнт, які адбыўся ў яго падчас пахавання сясцёр, што памерлі на тыдзень пазней за брата Казіміра.

За пахавальную імшу, прыгадваў паэт, мясцовы ксёндз запатрабаваў двойную плату. «*Я запротестоваў, потому что его труд был ни больше, ни меньше, чем при похоронах одного брата. На что ксёндз ответил, что там он брал плату за одну голову, а тут за две головы. После этого, хотя я до названного случая не был очень верующим, но этот торг “духовника” выбил из меня все остатки веры*»³ [4, с. 418-419].

---

² Ужо зямная літасць мяне не збавіць
Не дапаможа ні энк, ні скарга—
Да цябе ўзношу свой погляд, Прачыстая,
Каралева нябёс, маці Хрыста!
Панна!.. (Падрадковы пераклад наш Г.Т.)

³ Я запратэставаў, таму што яго праца была ні большай ні меншай, чым пры пахаванні аднаго брата. На што ксёндз адказаў, што там ён браў плату за адну галаву, а тут за дзве галавы. Пасля гэтага, хаця я да згаданага выпадку не быў вельмі веруючым, але гэтае гандляванне “духоўніка” выбіла з мяне ўсе рэшткі веры. (Пераклад наш Г.Т.)

І ўсё ж гэтаму выказванню прэрэчаць творы Янкі Купалы, напісаныя пазней гэтага прыкрага здарэння. Найперш ужо згаданая “Modlitwa”(1903), а яшчэ: „Leć, piosenko...”, „W noc majową”, „Ze wspomnień”, „Ziemio...” (1906), а таксама творы на беларускай мове: „Разлад” (1907), „З маіх песень” (1905-1907), „Сяўцу” (1905-1907), „Любімось, мае суседзі”(1905-1907), “Цару неба ў зямлі” (1910 — 1919), “На Біблейныя матывы(З псалму 78) (1920), “Усяночная” (1920) і інш...

Два святы на свеце — ад нівы да нівы:
Хрыстос уваскрос! Наступае вясна!
Глянё смела, глянё вольна, шчасліў, нешчаслівы.
І далей к жыццю з паніжэння і сна! [5, с. 63].

Так, як сапраўдны вернік, пісаў паэт у 1909 годзе ў вершы “*Вялікдзень*”. А праз год, у 1910-ым – Янка Купала піша невялікую паэму “*Святы Андрэй Баболя. Мучанік беларускі за веру*”, дзе расказвае пра жыццё і пакутніцкую смерць Святога. Заканчваецца твор сакральнай для Купалы думкай пра лёс заняволенай Бацькаўшчыны.

*І заступіцца Ён
Перад Богам не раз
І за наш бедны край,
І за змучаных нас!* [5, с. 230].

Такім чынам, хутчэй за ўсё прызнанне Янкі Купала ў атэістычным светапоглядзе ў лісце да Клейнбарта было вымушаным, і ў значнай ступені вытлумачаецца датай напісання ліста – 1927 год. Гэта другі аўтабіяграфічны ліст Купалы да Клейнбарта, першы напісаны быў у 1910 годзе і там згаданы эпізод адсутнічае. Другая аўтабіяграфія пісалася паводле просьбы Клейнбарта, які, відаць, падрыхтаваў для паэта адпаведныя-пытанні. На пачатку ліста, звяртаючыся да Клейнбарта, Купала просіць прабадэння, што так доўга не мог выканаць “заданя”. Інцыдэнт з ксяндзом, апісаны ў лісце, хутчэй за ўсё з’яўляецца купалаўскім адказам на пытанне пра яго адносіны да рэлігіі. У атмасферы ваяўнічага атэізму іншага адказу, чым гэты, быць і не магло.

У адрозненне ад паэтаў духоўна-клерыкальнага накірунку (Казіміра Сваяка ці Андрэя Зязюлі) Янка Купала быў чалавек свецкі. І ён у сваіх творах выяўляў хрысціянскія каштоўнасці і рэлігійныя канстанты апасродкавана праз арганічнае адлюстраванне светапоглядных духоўных арыенціраў лірычнага героя. Гэты герой у сваім матэрыяльным і метафізічным існаванні натуральна ўключаны ў сферу абрадаў і свят хрысціянскага літургічнага года. Ён паслядоўна і шчыра выконвае спрадвечны хрысціянскі рытуал, захоўваючы тым самым гарманічную спалучанасць са светам матэрыяльнай прыроды і з іншасветам Духа, Найвышэйшага Творцы – Бога.

*Хрыстос васкрос!.. Усюды радасць,
Усё глядзіць смялей, святлей;
Вялікі мучальнік, здаецца,
Абняў ўсіх ласкаю сваей.*

*Хрыстос васкрос!.. Неугамонна
Плыве па нівах, пушчах клік,
Плыве адна святая думка
З канца ў канец, як свет вялік.
Хрыстос васкрос!.. [6, с. 51].*

Паказальна, што тут, як і ў іншых сваіх вершах, дзе так ці інакш Янка Купала выкарыстоўвае хрысціянскую сімваліку, гэтая сімваліка суадносіцца ў яго з канкрэтнымі праблемамі грамадскага жыцця, нацыянальна-палітычнага вызвалення (“Тканне намёткі”, “Крыжы”, “Сяўцу”).

*Ў гэту ночаньку
Велікодную
З мёртвых Богавы
Сын васкрэсіцца.*

*І жывёліна,
І дабрыніна
Узвяселіцца
Узбушуецца.*

*Толькі ў горасці
Ў чалавечае
Ці прасветліцца
Усяночная?
Усяночная [7, с. 79].*

Лірычны герой ніколі не падвяргае сумненням факт існавання Вышэйшай сілы, Бога, які стварыў гэты свет і кіруе яго праявамі, прадвызначае тое, што было, ёсць і будзе: І ніколі не забывае нагадаць пра бяду свайго народа, пра прагу Вышэйшай справядлівасці:

*Божа! гэтакі свет тут
Моц стварыла Твая!
Дзе ж мой дом, дзе мой люд?
Дзе айчызна мая?
Над сваёй айчызнай [1, с. 89].*

Хаос, бязладдзе і несправядлівасць, што пануюць на зямлі, маюць у сваёй аснове першародны грэх чалавека, а таксама выкліканы дзейнасцю цёмных д'ябальскіх сілаў. Паказальны ў гэтым сэнсе знакаміты верш „Разлад” (1907), які пачынаецца афарыстычнымі радкамі: *“Куды ні глянеш – людзі, людзі, // Куды ні глянеш – шэльмы, шэльмы...”*, дзе свет і чалавек у ім прадстаўлены ў духу экзістэнцыяльнай безвыходнасці: *“А чалавек – ком гною, сала – / Быдлём, спянем жыве і гіне”*. [1, с. 155].

У некаторых творах Купала нават называе спрадвечныя шляхі, што дапамогуць вярнуць страчаную гармонію ў свеце. Самы першы і асноўны з іх вынікае з ключавага хрысціянскага пастулату: *“Бог – ёсць любоў”*. Ён гучыць у вершы *“Любімось, мае суседзі!”*(1905—1907):

*Любімось, мае суседзі!
Кіньма сваркі, звадкі;
Жыйма, як родныя дзеці
Адной нашай маткі!* [1, с. 218].

Жыццёвая пазіцыя купалаўскага лірычнага героя арганічна спалучана з духоўнымі нормаў хрысціянскага вучэння. Часцей за ўсё герой выступае ў вобліку беднага селяніна (мужыка). І гэты мужык, падкрэсліваючы сваю роўнасць з іншымі людзьмі, найперш з больш заможнымі, акцэнтуюе ўвагу на тым, што яны *”браты, // як лічыць з Адама”*, нагадваючы духоўна ці матэрыяльна больш багатаму і адукаванаму супляменніку пра яго адпаведна большыя абавязкі перад грамадствам: *“Ці ж на тое табе Бог // Даў багацця болей, // Каб ты бедных душыць мог, // Як быкоў у полі?”* [1, с. 206].

Як бачна тут, і ў іншых творах падобнага плана Янка Купала адкрыта выказвае свае адносіны да хрысціянскай веры, і не аднойчы ад імя свайго лірычнага героя звяртаецца да Бога, як да самага галоўнага найвышэйшага суддзі ў парахунках чалавека з грамадствам і светам.

*Божа! Паганцы прыйшлі на айчыну тваю,
Дом апаганілі, дом твой святы;
Кінулі целы тваіх слуг зямному звяр'ю,
Птахам паднебным на страву – трупы.
Рэкамі скрозь палілася чырвоная кроў.
Некаму справіць набожных спамін-хаўтуроў.
На Біблейныя матывы (З псалму 78) [7, с. 91].*

Твор гэты, напісаны ў 1920 г. у перыяд грамадзянскай вайны і замежнай інтэрвенцыі на Беларусі, сведчыць пра глыбокі патрыятызм паэта і пра яго імкненне асэнсаваць лёс роднага краю ў кантэксте гісторыі сусветнай цывілізацыі. А яшчэ тэкст сведчыць пра непаўярхоўную заглыбленасць паэта ў біблейскі кантэкст. Псалм 78 (псалм Асафа) створаны пасля ўзяцця Ерусаліма Навухаданосарам і пасля спусташэння ім зямлі Юдэйскай. Храм тут прадстаўлены апаганеным, Іерусалім – у развалінах, усюды ляжаць непахаваныя трупы забітых га-

брэяў, якія зрабіліся пасьмешышчам у вачах суседніх народаў. Асацыятыўныя сувязі біблейскага тэксту з тагачаснымі беларускімі рэаліямі – відавочныя.

Характэрна, што ў найбольш неспакойны і цяжкі для будучыні беларускага народа час, калі існавала пагроза беларускай дзяржаўнасці і суверэннітэту, купалаўская грамадзянская лірыка ўсё часцей апеллюе да Творцы:

*За што, о Божжа праведны, магучы,
Караеш так няшчасны свой народ?
Чаму на стогн маўчыць Твой гром бліскучы,
На стогн, што да Цябе йдзе з году ў год?*

*За што над намі даў перамаганне
Табою створанай бядзе і цьме,
Спадзіўшы быт сірочага канання
Сынам і іхняй матцы-старане? (...)
Паймі! пачуй! Сон наш і свой стрывожы,
Закон і суд свой праведны паішлі!..
Вярні нам Бацькаўшчыну нашу, Божжа,
Калі Ты цар і неба, і зямлі!
Цару неба й зямлі [6, с. 85–87].*

Выкарыстанне хрысціянскай сімволікі і біблейскага кантэксту ў творчасці Янкі Купалы было арганічнай і натуральнай з’явай Гэта было абумоўлена, з аднаго боку, нацыянальнай ментальнасцю, а з другога – класічнымі літаратурнымі традыцыямі беларускага пісьменства, пачынаючы ад Францішка Скарыны, польскамоўных рамантыкаў XIX стагоддзя да класікаў – пачынальнікаў беларускамоўнай літаратуры Вінцэта Дуніна-Марцінкевіча і Фрацішка Багушэвіча.

Бібліяграфічны спіс

1. Купала, Янка. Поўны збор твораў. У 9 т. – Т. 1. Вершы, пераклады 1904–1907. Мн., Маст. літ., 1995. –462 с.
2. Бердяев, Н. А. кризис искусства [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступа : http://www.odinblago.ru/krizis_iskusstva – Дата доступа :12.10 2023.
3. Miłosz, Cz. Historia literatury polskiej do roku 1939. Kraków: Znak, 1993.– 526 s.
4. Купала, Янка. Зб. тв. У 7 т. – Т. 7. Мн., 1976.
5. Купала, Янка. Поўны збор твораў. У 9 т. – Т. 2. Вершы, пераклады 1908–1910. – Мн.: Маст. літ., 1996. –342 с.
6. Купала, Янка. Поўны збор твораў. У 9 т. – Т. 3. Вершы, пераклады 1911–1914. – Мн.: Маст. літ., 1997. –342 с.
7. Купала Янка. Поўны збор твораў. У 9 т. – Т.4. Вершы, пераклады 1915–1929. – Мн.: Маст. літ., 1997. – 446 с.